

## **Příklad sebeanalýzy zahrnují mimořádnou agresi vůči rodičům a vztahy k sourozencům**

Následující chorobopis, v němž jsou (vzhledem k povinné mlčenlivosti) změněna jména, nikoli však data, je velice poučný jak pro možnosti sebeanalýzy, tak pro význam uvolňování agresí.

### *Anamnéza:*

23. listopadu 1965 se poprvé dostavuje 28letý kandidát medicíny. Ocítl se v tísnivé situaci, z níž ho – podle jeho názoru – může vysvobodit už jen sebevražda. Jeho rodiče, kteří žijí v malém městě na okraji Spessartu, dali tohoto nejstaršího syna studovat, stejně jako tři mladší sourozence. Otec vlastní jedinou místní lékárnou a zároveň jako církevní představený požívá úcty místních obyvatel. Záleží mu na tom, aby syn studium rychle dokončil. Jeho lékárná totiž musí vydělávat i na dvě jeho starší sestry.

Při návštěvách doma – alespoň jednou měsíčně – náš pacient (řekněme mu Dieter) vždy mluvil o svých pokrocích v klinickém studiu ve Frankfurtu, jak to očekávali rodiče. Nakonec jim nepravdivě oznámil, že se po 15. semestru přihlásil ke zkoušce. Ve skutečnosti během posledních tří let na přednášky, praktika ani na kliniku téměř nedocházel. Místo toho nečinně polehával v posteli a dumal, občas se scházel s přáteli, holdoval alkoholu nebo nezúčastněně hleděl na televizor. Pak otec ohlásil návštěvu u profesora, u nějž Dieter údajně kvůli státní zkoušce stále znovu odkládal doktorskou práci. Lživá konstrukce se nutně sesypala. Zahanbení před rodiči a celou obcí chtěl pak uniknout sebevraždou.

Když se snažil poučit o nejspolehlivějších metodách sebevraždy, narazil na knihy Berlínské lékařské péče o lidech unavených životem a podnikl cestu, aby si tam nechal poradit. Při prvním vyšetření vystupoval do popředí obraz spíše těžké, blokové deprese, vyvolané a udržované „eklesiogenní“ neurózou.

Po první návštěvě rodičů chorobopis shrnuje dojem: otec – typ úředníka z malého města, přesvědčený o své pravdě a spravedlnosti, matka – neuroticky pořádkumilovná; oba pietisté a „eklesiogenně“ neurotičtí.

2. října přichází pacient se svým prvním zaznamenaným, nanejvýš příznačným snem:

„Ležel jsem ráno líně v posteli, napůl ve spánku, napůl vzhůru, když přišel otec ..., pohádal se se mnou a řekl, že se teď musím rozhodnout, jestli zůstanu v posteli, nebo posnídám s rodinou. Zároveň ztišil rádio a pak odešel. Já jsem je dal zase pořádně nahlas, abych ho vyprovokoval, zůstal jsem v posteli a doufal, že se otec brzy vrátí, aby se rozčilil.“

Jako asociace k tomuto snu ho napadají obdobné zážitky z rodinného života.

Avšak již další sen o tři dny později se dotýká hlubšího problému. Přepisuje ho:

„Církevní sen: stál jsem před výkladní skříní jednoho obchodu, stálo tam, že uvnitř je bohoslužba, ovšem v japonštině nebo čínštině. Tabulemi jsem viděl japonského faráře v taláru, stranou viselo návěští jako burzovní zpráva v bance, ale se znaky japonského písma. A já jsem si řekl, že nemá smysl chodit dovnitř. Vždyť tomu nerozumím.“

Jeho asociace k tomuto snu mluví – zpočátku bez bližšího zdůvodnění – o jeho agresi vůči církvi obecně a zejména vůči nedělní docházce do kostela, kterou od něj rodiče stále ještě očekávali:

„Vždyť oni myslí jenom na svůj kšeft a tomu teologickému žvanění stejně nerozumějí.“ Tak zní jeho tvrdý odsudek. 3. 11. po poledním spánku sebeanalyticky zapisuje myšlenky, které ho motivují, když se snaží na sen vzpomenout:

„Pořád si vymýšlím situace, v nichž se můžu proti někomu vzepřít nebo přímo revoltovat, ze silného vnitřního vzdorného postoje. Proto také tak pomalu pracuji. A když se mě profesor ještě na něco zeptá, vypne se mi prakticky veškerá schopnost myslet, jako bych chtěl říct: ‚Když mne postrkuješ a nutíš, tak to zrovna neudělám.‘

Tenhle vzdorovitý postoj jsem často zaujímal už v dětství, nejdříve proti otci. Ve čtyřech letech jsem jednou seděl na záchodě a ještě jsem nebyl hotov, když tam náhle vkročil, ztratil trpělivost a příšerně mi vynadal. Doteď ho zřetelně vidím před sebou s odznakem na kabátci uniformy a s tím svým přísným pohledem; stejně přísný jako matka, která mě někdy –přitom napůl křičela, napůl plakala – mlátila holí a jednou dokonce pohrabáčem.“

Během následného rozhovoru spatřuje v těchto sebeanalyticky zapsaných vzpomínkách klíč ke svému pozdějšímu postoji a k svému onemocnění.

Zimní semestr předčasně přerušuje. Téměř nepracoval. 11. února 1968 sepisuje v divokém afektivním výbuchu začátek svého životního vyznání:

„Je to všechno příšerně zmatené, nic nejde, nic nepostupuje; dokážu už akorát myslet na Inge (jeho nejmladší sestra), hodiny bych si s ní mohl hrát, líbat její v., mr... s ní, hrozně, hrozně, hrozně – všechno bych mohl proklít, celý svět a ji s ním, a přece bych ji nekonečně miloval a byl k ní něžný. Ta představa je k uzoufání. Všechno je na ní tak krásné a okrouhlé a hebké. A jak nádherně mi hladí úd – ach, hrozně. Copak za to můžu? Ostatní chlápci to přece dělali taky – tak proč ne já se svými sestrami. Vždycky jsem chtěl být pokud možno ve stejném pokoji jako ony. Stejně jsem jinak nesměl mít žádnou kamarádku. Nějakou dobu spala Inge v pokoji vedle mě. Pak mne v noci posedla taková žádostivost, že jsem se potají připlížil k ní. Bylo úplné ticho a slyšel jsem jenom, jak mi tluče srdce, tak jsem byl vzrušený. Opatrně jsem jí hmátl pod deku a pod noční ko-

šilku, a taky jsem jí zajel prstem do pochvy. Většinou si toho v hlubokém spánku nevšimla ...“ (?)

V 80. hodině, na kterou přináší tyto zápisky, pak vypravuje vzpomínky, které jsou mimořádně intenzivní a tíživé. Jeho *incestní touhy a činy* vůči oběma mladším sestrám u něj začaly už ve čtvrtém roce života, a když pak bylo jemu 16 a jeho Inge 13 let, začal s ní mít pravidelný pohlavní styk. O rok později hrozila katastrofa: druhá sestra je totiž překvapila v posteli. Dieter a Inge měli nesmírný strach, že se to rodiče dozví a potrestají je, sestra jim ale dala nabídku: když ji, starší, vždycky přiberou ke svým hrám a následnému styku, je ochotna mlčet. Podmínku přijali, na jednu stranu k zjevnému uspokojení všech tří, na druhou stranu s těžkými pocity viny, alespoň na straně Dietera; není náhodou, že se mu už v jednom z prvních snů zdálo, jak ho obě sestry vedou ke svatebnímu oltáři.

Teď hovoří o dalších souvislostech, které dosud skrýval. Měl téměř panický strach, zejména z matky, co kdyby ho totiž překvapila a odhalila, jako sestra. Obraz sester pak ve snech přechází v obraz matky – dopouští se incestu s vlastní matkou! Zdá se mu jisté, že ho Bůh potrestá. Tato obava se táhne jeho náboženskými úvahami. Působí i na jeho vlastní sexuální život. Když jednou (to už je mu třicet let) najde a využije příležitosti, aby jedné dívce dokázal svou mužnost, selhává. „Jsem impotentní,“ stěžuje si pohnutě, „vždycky vidím, jak za mnou stojí matka, a cítím její přítomnost, a pak nemůžu.“

„Podobné to je, když chci pracovat. Vždycky si pomyslím, že za mnou stojí otec, a nemůžu prostě začít.“

Odtud se u něj rozvíjí rostoucí agrese proti oběma rodičům.

„Teď bych chtěl psát oběma rukama,“ říká a během následujících dvou týdnů přináší na každou hodinu okolo 20 stran plných nejprudších afektivních výroků proti rodičům:

Mezi 85. a 90. hodinou analýzy pak pacient přešel k tomu, že si konečně – se silnou vnitřní afektivní účastí a agresivním postojem – začal bez zábran písemně vyléval srdce. Když tímto jasným

jazykem a s použitím vulgárních výrazů popsal asi 60 stránek, začalo se tvoření šaškovských slov čím dál víc vzdalovat smysluplnému jazykovému vyjadřování. Během několika dalších týdnů psal každý den nejméně čtyři strany formátu A4 zdánlivě nesmyslných neologismů v „dadaistickém“ stylu. Teprve po tomto každodenním psaní vždy pocítil niternou úlevu a po více než deseti letech se poprvé cítil schopen vědecky pracovat.

Očividné zlepšení stavu nicméně nevystupňovalo jeho schopnost pracovat natolik, aby vážně pomýšlel na zkoušku. Rady, aby si učení usnadnil systematickým plánováním práce a denním rozvrhem a mnoho dalších pokynů týkajících se techniky práce, jsou zpočátku čím dál naléhavější. Úspěchy jsou však příliš omezené. Dieter uhýbá.

Dostává se mu poslední vážné rady: už mu nevydáme žádná další potvrzení, jehož pomocí by bylo zkoušku možno odsunout. „Věčný student“, kterému je už třicet let, dostane nabídku místa ve farmaceutickém průmyslu, které může zastávat i bez ukončeného studia medicíny. Rozhoduje se, že bude studium i práci nadále odkládat. Poté už další termín nedostane.

Teď se v něm ale probudí vzdor, který už přes deset let úspěšně uplatňoval vůči otci, který po něm žádal, aby složil zkoušku. Dieterovým vnitřním postojem bylo: „A zrovna ne.“ Nyní byli rodiče i lékař zajedno. Dieter musí studia zanechat a vzdát se akademické dráhy. „A zrovna ne“, postaví se k tomu, možná aniž by o tom sám věděl. Celý další rok o něm nejsou žádné zprávy.

Přihlásí se 2. března 1971, ačkoli nebyl objednan. „Včera jsem promoval na doktora medicíny. I státnice jsem mezitím udělal! Podrobnosti vám povím později, dneska na to není čas. A mimochodem – mám teď i přítelkyni!“

Během dalších let je možné zaznamenat kolísavý stav. Na jednu stranu je Dieter nadále schopen práce, na druhou stranu jsou jeho výkony výrazně slabší než u kolegů, ani potíže s kontaktem

s druhým pohlavím nebyly uspokojivě odstraněny. (K. Thomas, 1976, s. 77–92)

Tento muž měl v adolescenci sílu bránit neporozumění svých rodičů pomocí pasivity. „Neschopnost“ podávat výkony ve studiu medicíny byla pro tohoto nadprůměrně inteligentního člověka zjevně jedinou oázou vlastní důstojnosti. Několik výňatků z jeho dopisů, které připomínají dadaistické básně, ukazuje neobyčejnou jazykovou vynalézavost jako nadání a sílu tohoto muže, které zůstávaly dlouho neprožitá a zakrytá jeho ochotnou přizpůsobivostí.

*Z Dieterových agresivních výlevů:*

„Starej sviňák ve sviňském chlívku, nebepekelnej pes se svou satanskou kozou, ultrapravolevej svinisráčskej dobytek, schizofrenní syfλουš, zhanobený zprdelesup, řítopich, vyklešřovač zárodečných žláz, vrchní soplosráč, odborník na vraždění dětí, expert v kanibalismu, antikoncepční vrah žen, vycpaná slepice na polívku, švábožrout, karakatišajský laický kněz, hřbitovní podvodník, výrobce zrcadlových síní pro idioty, incestní šukač, polykač dětí, zjebaný cínový vrchní svůdce (zároveň: zjebaný rumělkový svůdce), zastánce Osvětimi, svůdce dětí, škrtič zárodků, zamlžený lesní pepeť, spalovač ječících naivek, zužovatel bouchaček, katanský zřízenec od potních skříní, rozmačkávač štítných žláz, schématický trhač opičích zadků, šířavý vydřiduch, šilhavá obluda, postava z příšeří, kandidát na blázinec, čvachtavý slepičinec, kocourkovský svinihlav, kravské vemeno vyvolávající závrať, špinavej dobytek v kůžích, farní prase zabíjející býka, hnědokošiláč s očima na stopkách, upatlanej zelinář, trapič zvířat, smrdutá oslí chciplotina, z...aný kriplič vajec, chromoprdelná berle, tvrdohlavej ksichtič, lesní sůva posedlá výmysly, čumil s rybíma očima, psovsky podlá mokrá prdel, trýznitel kostí, hrnec zjebaně plnej sr., ryzí hnůj, sračka ...“

Některé odstavce prvních 60 (!) stran hustě popsaných kanonádou nadávek (bez opakování) se týkají také jeho matky:

„Válečná kráva, potící kleště, svěrač, planý pramen (a také: divoké zřídlo; divoká menstruace), zezelenalá čarodějnice, ďáblovlo plémě, obojživelnice, vymačkavač syrovátky, drátěná fena, mravný anděl ...

Šakalopice, třasokrysa, datlomotyka, kocovina ...“

Jak jsou psány v krajním spěchu, střídají se srozumitelné výrazy se zdánlivě nesmyslnými slovními útvary, „neologismy“: „kaleppo mamaro poente, dringilo untiki intresso, grinizzo putewi malaki, kanindon garku och nich drin ... tatiwi meifei geileimairaischmeiß die Eier weg geil nein heiter dein einziger Heinrich Meierdreizehn Schweinereien nein kein einziger zeigt seine Eier Heinrich Schwein schwänzchen ein meier heißt meier deizi deizi ... heck dreck weg meck eck geck zeck schmeck mal weg du geck keck den zeck mal weg keck keck so'n Gag ... Ich möchte mal mit Dir, und du mit mir? Hier, hier. Vielleicht um vier? So sagen wir. Schmier, Schmier! Naja, hier ist mir nicht vier. Geh'n wir! So ist's dir und ihr? Trink'n wir hier ein Bier! ... Dring in sie, sie will nicht viel ...“<sup>4</sup>

„...odvrhni vejce vilný, ne veselý tvůj jediný Jindra Šafářtřináct prasečinky ne ani jediný neukazuje svá vejce Jindra Prase ocásek šafář znamená šafář deizi deizi ... plot/plod'/páří se/obmýšlej lejno cesta/prýč mééé kout nadutec/starý hejsek cek (dětská hra) odchutnej jednou ty starý nadutče smělý cek pryč směle směle takový gag ... Já bych rád s Tebou, a ty se mnou? Tady, tady. Snad ve čtyři? Tak to říkáme. Špína, špína! Nojo, tady mi nejsou čtyři. Pojdme! Tak je tobě a jí? Dejme si tu jedno pivo! ... Vnikni do ní, ona nechce moc ...“

---

<sup>4</sup> Kurzivou vyznačenou část, u níž to má smysl, zde informativně podávám; jde tu o přiblížení významu, stejně jako u předcházejících nadávek. V originálu ovšem hraje značnou roli zvuk a rytmus, nadto mají mnohá slova několikerý význam; – Pozn. překl.

V naději na nového, chápajícího otce v osobě terapeuta, mohlo ožít to, co dosud potlačoval, a teď byl nový otec vystaven zkoušce. Nový otec, stejně jako ten předchozí, však trval na výkonu, který měl korunovat jeho terapeutické úsilí, což se nakonec také stalo. Mladík totiž nechtěl nového otce ztratit, stejně jako kdysi, když byl dítětem, nechtěl ztratit vlastního otce. Je-li však správná moje domněnka, že tento výkon, který Dieter nakonec podal, znamenal pohřbení spisovatele a že nejranější vztah k otci a matce, který přenesl na osobu terapeuta, zůstal nevyřešen, pak se to u pacienta musí později projevit depresemi. Tím nehodlám zpochybňovat sociální úspěchy Thomasovy terapie. To, oč se tu snažím, se týká úplně jiného aspektu osobnostního vývoje, protože vím, kolik lidí, kteří mimořádně úspěšně ukončili studia a podobně, trpí těžkými depresemi.

Thomas sice není ortodoxní freudián a potvrzuje Karen Horneyovou, když píše, že u žádného ze svých 5 000 lidí ohrožených sebevraždou neobjevil „pud smrti“, ale přesto nezůstal ušetřen vlivu freudovské koncepce pudů. Na dalším příkladu z jeho terapií můžeme vidět, jak silně tato koncepce brání důvěře k pacientovi a jak může ztěžovat nebo blokovat pacientovu artikulaci raného traumatu: